

Orta Çağ'da Savaş Esnasında Yaşanan Taraf Değişimleri

Sedat BİLİNİR^{1*}

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, HATAY.

* sedatbilinir@hotmail.com

+ORCID: 0000-0002-2327-9038

Öz- Orta Çağ çok geniş bir dönemi kapsamakta ve bu dönemde, savaşlarda çok sayıda taraf değiştirme hadiselerinin yaşandığı bilinmektedir. Taraf değiştirmelerin tümüne bu çalışmada değinmemiz mümkün değil, ancak tespit ettiğimiz kadarıyla, verilen kategorilere örnek olması açısından bazı savaşlar sınıflandırılarak anlatılmaya çalışılmıştır. Taraf değiştirme savaşları kendi içerisinde alt başlıklara ayrılabilir ancak genel itibarıyla ikiye ayrıldığını görmekteyiz. Bunlar; Savaş esnasında gerçekleşen taraf değiştirmeler ile savaştan hemen önce alınan kararlarla gerçekleşen taraf değiştirmeler. Orta Çağ'da yaygın bir şekilde gerçekleşen taraf değiştirmelerin komutanlar ve liderler tarafından ne şekilde ele alındığı, durumu kendi lehlerine çevirebilmek için neler yaptıkları incelenmektedir. Bu bağlamda savaş öncesi evrede yapılan hazırlıklar arasında taraf değiştirmeye meyleden komutanlar ile taraf değiştirmeye maruz kalan komutanlar da ayrıca değerlendirilmelidir. Bazı komutanlar savaşı savaştan önce kazanma gayretindeyken bazıları da yalnızca savaş anına odaklanarak pek çok şeyi gözden kaçırmıştır. İşte bu gibi gelişmeler taraf değiştirmelerin boyutlarına etki etmektedir. Çalışmada bahsi geçen savaşlar daha çok Anadolu ve Ortadoğu coğrafyasında meydana gelen savaşlar olup dönem olarak ise XI. yüzyıl ve sonrasına ağırlık verilmiştir. Dolayısıyla Bizans İmparatorluğunun yanı sıra Büyük Selçuklu Devleti, bölge bey ve valileri arasında gerçekleşen savaşlar çalışmanın içeriğini oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler- Taraf Değişimi, Savaş Stratejileri, Selçuklular, Bizans.

Switching Sides During Warfare in The Middle Ages

Abstract- The Middle Ages covers a very wide period and it is known that there were many changes of sides in wars during this period. It is not possible to mention all of the defections in this study, but as far as we have determined, some wars have been tried to be explained by classifying them in order to set an example for the given categories. Wars of switching sides can be divided into sub-headings, but we see that it is divided into two in general. These; Changes in sides during the war and changes in sides made just before the war. It is examined how the common defections in the Middle Ages were handled by the commanders and leaders, and what they did to turn the situation in their favor. In this context, among the preparations made in the pre-war phase, the commanders who tend to change sides and the commanders who are exposed to changing sides should also be evaluated. While some commanders were trying to win the war before the war, others focused only on the moment of war and overlooked many things. Such developments have an impact on the size of the change of sides. The wars mentioned in the study are mostly wars that took place in Anatolia and the Middle East, and as a period, the XI. century and beyond. Therefore, besides the Byzantine Empire, the wars between the regional beys and governors of the Great Seljuk State constitute the content of the study.

Keywords – Switching Sides, War Strategies, Seljuks, Byzantium.

Giriş

Savaş esnasında taraf değiştirme, Orta Çağ savaşlarında sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Savaş meydanında karşı karşıya gelen iki ordu kendi bünyesinde farklı gruplardan oluşmaktaydı. Orduyu oluşturan gruplar farklı ırklardan, farklı dinlerden, kültürlerden, coğrafyalardan ya da paralı askerlerden oluşabiliyordu. Savaşlar, bazı askerler için var olma anlamı taşıırken bazı askerler için de sadece maddi gelirden ibaretti. Yalnızca para kazanmak için orduya dâhil olan, askerlerin oluşturduğu bir ordu içerisinde tam anlamıyla bir bütünlük sağlamıyordu. Bu da savaşın gidişatına göre taraf değiştirme veya savaş meydanını terk etme olarak kendini gösterebiliyordu.

Daha detaylı bakacak olursak, kalabalık bir ordunun uzak bir bölgeye savaşa götürülmesi hem halkın hem de hükümdarın üzerine büyük bir maddi yükü. Sadece günlük harcamalar bile yüz binlerce dinarı bulabiliyordu. Bu süreçte sağlık ve beslenmede yaşanacak sıkıntılar, sefer süresinin uzaması gibi durumlar orduda kolay bir şekilde kopmaları beraberinde getirmekteydi. Tüm bunlara ilaveten savaşın kaybedilmesi ihtimali askerlerin taraf değiştirmesine neden olabilecek gelişmeleri de beraberinde getirmekteydi¹. Ayrıca aynı milletten olup birbirlerine rakip olan askerler savaş esnasında aynı saflara geçebiliyorlardı.

Bu bağlamda konuyla ilgili aklımıza birtakım sorular gelmektedir. Çok duyulan bir cümle vardır; “Savaşta her yol mubah” diye, öyleyse savaş esnasında taraf değiştirmek ihanet mi, yoksa taktik mi? Suçlu olan, taraf değiştiren askerler mi, yoksa ordusunda taraf değiştirmelere sebebiyet veren ve buna müdahale edemeyen ordu komutanı mı? Taraf değiştirme düşüncesine kapılan bir komutan duygularıyla mı hareket ediyor, yoksa aklıyla mı? Taraf değiştirme hadisesi, şartlara göre farklı anlamlandırılabilir mi? Bu soruların herkes tarafından kabul edilen, net ve kesin cevapları var mıdır? Yoksa cevaplar kişiye göre değişiklik arz edebilir mi? Bu çalışmanın amacı, bu olguyu ve bu olguya yüklenen anlamları sorgulamaktır.

Aslında genel olarak baktığımızda taraf değiştirmeyi kendi içerisinde ikiye ayırmak mümkün. Birincisi; savaş başlamadan önce rakip taraf ile anlaşarak alınan karar neticesinde gerçekleşenler, ikincisi ise; savaş meydanında, savaşın gidişatına göre olay anında alınan kararlar ile gerçekleşenler. Sayı olarak çok üstün olan orduların savaşın sonunda mağlup olduklarını görüyoruz. Sebebine baktığımızda ise pek çoğunda taraf değiştirme hadisesinin yaşandığını görmekteyiz. Bu gelişmeler aslında, en az savaş taktiklerini belirleme kadar müttefik seçmenin de önemli olduğunu göstermektedir. Görüldüğü gibi birlik olma olgusu her şeyde olduğu gibi savaş meydanında da en önemli unsurdur. Orta Çağ gibi geniş bir dönemde bu tarz savaşların sayıları da oldukça fazlaydı. Orta Çağ’da yaşanan taraf değiştirme hadiselerinin tümüne bu çalışmada değinmemiz mümkün değil, ancak tespit ettiğimiz taraf değiştirme sebeplerine, örnek olması açısından dönemin önemli savaşlarında yaşanan taraf değiştirmeleri daha detaylı bir şekilde ele almaya çalıştık.

Taraf Değiştirmelerde Uygulanan Gelenekler

Mızrak Çevirme – Tuğ Çevirme

Savaş esnasında taraf değiştirme “*Mızrak Çevirmek, Tuğ çevirmek*”² olarak da adlandırılmaktadır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, “Tuğ” kelimesi Türklere ait bir kavram olduğu için, taraf değiştirmeye, Tuğ çevirme, adını vermek Türklere ait bir uygulamadır. Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey’in hükümdarlığı

döneminde, Arslan Besasiri isyanında yaşanan savaşta taraf değiştirme (mızrak çevirme) hadisesi yaşanmıştı. Arslan Besasiri genel olarak Mısır Fatimî halifeliğinden aldığı hem askeri hem de maddi destekle Abbasi halifeliğine karşı bölge emirlerini, valilerini kendi tarafına çekerek saldırılarda bulunuyordu. Yalnızca Musul emiri Kureyş, Besasiri’ye katılmadı. Bunun üzerine Besasiri intikam almak adına Kureyş üzerine yürüdü. Ancak savaştan önce Arslan Besasiri, Kureyş’in ordusunda bulunan askerler arasında kendi tarafına geçmeleri karşılığında yüksek miktarda ücretler teklif etti. Bu strateji kendini savaş meydanında gösterdi. Besasiri ile Kureyş ordusu karşı karşıya geldiğinde Kureyş’in ordusunda bulunan önce yaklaşık 200 kişi mızrağını ters çevirdi. Ardından taraf değiştirmede kararsız kalanlarda bu gelişmeyi görünce taraf değiştirdiler. Zor duruma düşen Kureyş hayatını kurtarmak için kaçmak zorunda kaldı. Ali Sevim ve Erdoğan Merçil ise Arslan Besasiri’nin Musul valisi Kureyş’in ordusunda bulunan askerleri değil, bizzat Kureyş’in kendisini, kendi tarafına çektiğinden bahseder. Böylece orduda bulunan pek çok Selçuklu askeri tuzağa düşürülmüş ve savaş meydanında katledilmişti³. Bu askerler Sultan Tuğrul tarafından yardım amaçlı Kureyş’e verilmiş askerlerdi. Bu savaştaki taraf değiştirme olayı, savaştan önce ücret karşılığı kararlaştırılmış bir eylem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sancak Açma

Sancak Selçuklularda hükümdarlık alametleri arasında yer almaktaydı⁴. Bu sebeple savaş esnasında hükümdarın sancağının dalgalanması büyük önem arz etmekteydi. Büyük Selçuklu Devleti’nde Berkyaruk ile Tutuş arasında yaşanan taht mücadelesinde sancak açma hadisesi savaşın kaderine etki edecek derecede bir gelişmeye sebep oldu. İki taraf Rey bölgesinde karşı karşıya geldiğinde Berkyaruk ordusunda bulunan komutanlar Sultan Melikşah’ın sancağını açtılar. Bu durum Tutuş ordusunda bulunan komutanları çok etkiledi ve Sultan Melikşah’ın sancağının dalgalandığı bir orduya karşı savaşmak istemeyerek onların tarafına geçtiler. Böylelikle savaşı kazanan Berkyaruk, Büyük Selçuklu Devleti tahtına oturdu⁵. Bu taraf değiştirmenin önceden planlanmış bir gelişme olmadığı, savaş esnasında alınmış bir karar olduğu kuvvetle muhtemeldir. Çünkü savaş esnasında Melikşah’ın sancağının açılması ve hemen ardından karşı tarafta bulunan askerlerin bu durumdan etkilenmiş olmaları planlanmış bir durum değildir.

Komutanların Kendi Stratejilerine (Çıkarlarına) Göre Taraf Değiştirmeleri

Çubuk Bey

1071 Malazgirt Savaşı’nın ardından Anadolu’yu yurt tutmak için gaza ve cihat faaliyetlerinde bulunmaya gelen Türkmen beylerinden biri olan Çubuk Bey’in bölge savaşlarında almış olduğu kararlar bu başlığa örnek olarak gösterilebilir. 1084 yılında Kutalmışoğlu Süleyman Şah’ın Antakya’yı fethi, bölgede Arap devleti kurmak isteyen ve Antakya’da da gözü olan Musul Valisi Müslim b. Kureyş’i rahatsız etti. Müslim ayrıca Antakya’nın Bizans valisi Ermeni asıllı Philaretos’tan her sene vergi alıyordu. Bu vergi de artık kesilmiş oldu. Vergi konusunu bahane eden Müslim, Süleyman Şah’a savaş ilan etti. İki taraf Afrin Çayı yakınlarında Kurzahil olarak adlandırılan bölgede karşı karşıya geldi. Savaş başladıktan bir süre sonra Müslim’in tarafında bulunan Türk komutan Çubuk Bey ve mahiyetindeki Türkmenler Süleyman Şah’ın tarafına geçtiler. Bu taraf değişikliği Müslim’in bozguna uğramasına ve savaş alanında öldürülmesine sebebiyet verdi. Gerçekleşen bu taraf değişikliği, savaşın öncesinde

¹ Sun-Tzu, *Savaş Sanatı*, (Çev. Adil Demir), Kastaş Yayınları, İstanbul 2008, s. 83.

² Salim Koca, *Selçuklular Devri Türk Askerî Gelenekleri, Hunlardan Günümüze Türk Askerî Kültürü*, 2. Baskı, Edit. A. Sefa Özkaya, Kronik Yayınevi, İstanbul 2019, s. 489, 490.

³ Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, TTK, Ankara, 1995, s. 42.

⁴ İlhan Şahin, “Sancak”, *DİA*, C. XXXVI, İstanbul 2009, s. 97-99.

⁵ Abdülkerim Özyayın, “Berkyaruk”, *DİA*, C. V, İstanbul 1992, s. 515.

casuslar vasıtasıyla haberleşilerek uzlaşmış bir karardı. Ancak ilginçtir ki Kurzahal Savaşı'nın hemen ardından Halep önlerinde, Büyük Selçuklu Devleti'nin Suriye Melikliği'nin başında bulunan Melik Tacü'd-devle Tutuş ile Süleyman Şah bölge hâkimiyeti için karşı karşıya geldiler. Aynı's-seylem olarak adlandırılan savaşta Süleyman Şah tarafında yer alan Çubuk Bey bu defa savaş esnasında Süleyman Şah'ın saflarından ayrılarak mahiyetiyle birlikte Tutuş'un tarafına geçti. Bu gelişme ile tüm düzeni bozulan Süleyman Şah savaşı kaybetti ve esir olarak ele geçirilmemek için hançerini kalbine saplayıp kendi canına kıydı. Bölgenin kaderini yakından etkileyen bu çok önemli iki savaşta yer alan ve ikisinde de taraf değiştiren Çubuk Bey'in buradaki tek amacı kişisel çıkarlarıydı. İlk savaşta Büyük Selçuklu Devleti'nin Musul valisini terk eden Çubuk Bey'in ikinci savaşta Büyük Selçuklu Devleti'nin Suriye Meliki'nin tarafına geçmesi, daha çok kendisini ve ailesini garanti altına almak için çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini göstermektedir⁶.

Germiyanogulları (Alişir oğlu Hüsameddin'in Nökerleri)

Bilindiği üzere Anadolu Beylikleri döneminde, Türkiye Selçuklu Devleti'nin çöküşünün ardından, her beylik kendi bağımsızlığını ilan etti. İlhanlı baskısının Anadolu'da azalmasının ardından da beylikler bu defa birbirleri ile Anadolu hâkimiyeti mücadelesine girdiler. Bu süreçte pek çok savaş yaşandı ve bu savaşlar arasında yine taraf değiştirme hadiseleri de oldukça fazla sayıdaydı. Tamamını bu çalışmada ele almak konuyu uzatacağından yalnızca birkaç tanesine yer verildi.

Baybars'ın 1277 yılında Anadolu'dan ayrılmasından hemen sonra Karamanoğlu Mehmet Bey yanına aldığı Cimri lakaplı Gıyaseddin Siyavuş'u da alarak başkent Konya'yı kısa bir kuşatmanın ardından ele geçirdi. Mehmed Bey'in Konya'yı ele geçirmesinin ardından Selçuklu Veziri Fahrettin Ali, Mehmed Bey'i Konya'dan çıkarabilmek için harekete geçti. İçerisinde oğulları Taceddin Hüseyin ve Nusretüddin Hasan'ın bulunduğu orduyla Mehmed Bey üzerine yürüdüler. Bu durumu haber alan Mehmed Bey ordusuyla birlikte Akşehir'e çekildi. Böylelikle iki taraf Akşehir yakınlarındaki Değirmen Çayı mevkiinde karşı karşıya geldiler. Savaşta Sahip Ata oğullarından Taceddin Hüseyin öldürüldü. Bu gelişme üzerine bir de savaş esnasında Germiyan Türkmenlerinin Karamanoğullarının tarafına geçmesi Mehmed Bey'in hiç beklemediği bir gelişmeydi ve kolay bir galibiyet almasını sağladı⁷. Germiyan Türkmenleri (Alişir oğlu Hüsameddin'in Nökerleri) sahte Selçuklu sultanı olarak ortaya atılan Cimri lakaplı Gıyaseddin Siyavuş'u da yakalayarak Selçuklu Sultanına teslim ettiler⁸. Bu taraf değiştirme hadisesinin planlı yapılması, eylemin savaştan önce alınmış bir karar olduğuna dair ihtimali oldukça güçlendirmektedir.

İnançoğullarından Ali Bey

İnançoğulları Beyliğinin Denizli-Antalya yöresinde bulunan şubesinin başında 1261 yılında Mehmet Bey bulunmaktaydı. Mehmet Bey ile kardeşi İlyas Bey bu dönemde İlhanlıların valisi gibi hareket eden IV. Kılıç Arslan'ın hâkimiyetini tanımadıklarını açıkladılar. Mehmet Bey kardeşi İlyas Bey, damadı Ali Bey ve Emirleri Sevinç

ve Salur Beyler birlikte hareket etmekteydiler. Ancak Selçuk-İlhanlı ordusunun kendileri için harekete geçme kararı aldıklarını öğrendiklerinde bu tutumlarını uzun süre devam ettiremediler ve geri adım atmak zorunda kaldılar. Bu geri adım zoraki alınmış bir karar olduğu için. Hülagü Han, Mehmet Bey'i çağırarak huzuruna gelmesini ve itaatini huzurunda arz etmesini istedi. Ancak Mehmet Bey bu durumdan endişe duyarak bu teklifi kabul etmedi ve Hülagü'nün huzuruna gitmedi. Böylelikle İlhanlı orduları Mehmet Bey üzerine harekete geçti. Fakat bu gelişmeler yaşanırken Hülagü casusları vasıtasıyla, Mehmet Bey'in damadı Ali Bey ile iletişime geçmişti.

Hülagü, Ali Bey'in hükümdarlık hırsı içinde olduğunu biliyordu ve bunu kullanmak istedi. Casusları vasıtasıyla Mehmed Bey'e değil de kendisine yardım edilmesi karşılığında, beyliğin başına kendisini geçirecekleri vaadinde bulundu. Ali Bey bu teklifi kabul etti ve İlhanlı ordularına savaş öncesinde yardım ederek onları Mehmed Bey'in ummadıkları, Türkmenlerin yoğunlukta olduğu bölgeye girmelerini sağladı. Ayrıca Mehmed Bey ve ordusu hakkında bilgileri de paylaştı. Savaş öncesinde gerçekleşen bu taraf değiştirme hadisesi Mehmed Bey'i tam anlamıyla çaresiz bıraktı. Ali Beyden böyle bir ihaneti beklemediği için bu durum karşısında nasıl davranması gerektiğini kestiremedi. Netice itibariyle Dalaman mevkiinde yapılan savaşta Mehmed Bey kaybetti ve kaçıp dağlara sığındı. Ancak kısa bir süre sonra af diledi ve af talebi kabul edildi. Dağlardan inip geri geldiğinde yakalanıp kardeşi İlyas Bey ile birlikte Uluborlu'da idam edildi. Netice itibariyle İnançoğulları Beyliğinin başına vaat edildiği gibi Ali Bey geçti. Ali Bey Avşar boyundan gelmiş bir Türkmen'di. Kendisi kızıl bört giyme geleneğini kaldırıp yerine ak bört kullanmaya başladı. Karşılaştığı taraf değiştirme hadisesini canıyla ödeyen Mehmed Bey'in yerine damadı Ali Bey, söz verildiği üzere bir dönem beyliğin başına geçmiş oldu⁹.

Kişisel Husumet Sebebiyle Gerçekleşen Taraf Değişiklikleri

Bu tarz taraf değişiklikleri genelde ya hanedan üyeleri arasında ya da bölge emirleri, valileri arasında yaşanmaktaydı. Buna Bizans hanedanı içerisinde yaşanan olayı örnek olarak gösterebiliriz. İmparator II. İoannes 1139 yılında Karadeniz'e doğru sefere çıktı. Bu sefer boyunca Anadolu içlerinde Türkiye Selçuklu ordusunun yıpratma saldırıları ile karşılaştı ve neticesinde iki taraf Niksar'da karşı karşıya geldi. Bu savaşta Bizans imparatoru hiç beklemediği bir gelişme ile karşı karşıya kaldı. Yeğeni genç İoannes amcası ile arasında olan kişisel husumetleri içinde biriktirmiş, kendisine karşı gizli den gizliye kin beslemiş ve bunu savaş meydanında göstermişti. Genç İoannes savaş esnasında mahiyetindekilerle birlikte Sultan Mesut'un tarafına geçti. Bu gelişme üzerine morali bozulan Bizans İmparatoru, ordusunun teknik bilgilerinin de öğrenilmesinden korktuğu için geri çekilme kararı aldı. Ancak bu geri çekilme bozguna uğramasına sebebiyet verdi ve Türkiye Selçuklu ordusundan canını kurtarmak için kaçmak zorunda kaldı. Genç İoannes ise daha sonra Müslüman olup Sultan Mesut'un kızıyla evlenecek. Kişisel husumetlerin de savaş alanına yansması bu derece tehlikeli olabilmekteydi¹⁰. Bu taraf değiştirme de savaştan önce alınmış bir

⁶ Çubuk Bey Olayı hakkında daha detaylı bilgi için Bkz. Sedat Bilinir, Ortaçağ'da Türklerin Halep Hâkimiyeti, Duvar Yayınevi, Ankara 2021, s. 141-146. Ayrıca; Ali Sevim, "Süleyman Şah I", *DİA*, C. XXXVIII, İstanbul 2010, s. 105; Gülay Ögün Bezer, "Müslim b. Kureş", *DİA*, C. XXXII, İstanbul 2006, s. 95; Anna Kommena, *Alexiad*, (Çev. Bile Umar), İnkılap Kitabevi, İstanbul 1996, s. 195; Suhayl Zakkar, *The Emirate of Aleppo (1004-1094)*, Dar al-Ammanah el-Risalah, Prefaced by Bernard Lewis, Beirut-Lebanon 1971, s. 216; Abdülkerim Özyayın, "Tutuş", *DİA*, C. XL, İstanbul 2012, s. 447.

⁷ Muharrem Kesik, *Anadolu Türk Beylikleri*, Bilge Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul 2018, s. 209.

⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri*, TTK, 5. Baskı, Ankara 2003, s. 40; Ali Sevim-Erdoğan Mercil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 484-486.

⁹ Tuncer Baykara, "İnançoğulları", *DİA*, C. XXII, İstanbul 2000, s. 263, 264; Hüseyin Kayhan, "Lâdik Beyliği", *Türkler Ansiklopedisi*, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 764; Sait Kofoglu, "İnanç Oğulları Beyliği", Edt. Haşim Şahin, *Anadolu Beylikleri El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2016, s. 249; Muharrem Kesik, *Anadolu Türk Beylikleri...*, s. 203; Feridun M. Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikleri Dünyası*, 3. Baskı, Timaş Yayınevi, İstanbul 2016, s. 229, 276; Salim Koca, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, 3. Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara 2015, s. 84, 115-117.

¹⁰ Salim Koca, *Selçuklular Devri Türk Askeri Gelenekleri*, s. 489, 490; Ali Sevim-Erdoğan Mercil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 439.

karardı ancak karşı tarafın daveti üzerine değil, tamamen kendi isteği üzerine gerçekleşmişti.

Orduda hükümdarı yahut ordu komutanını sevmeyen, kişisel inançları, kendisine kötü davranılması, maddi anlamda haksızlığa uğradığını düşünmesi gibi gerekçeler sebebiyle haksızlığa uğradığına kanaat getiren ordu mensubu, hükümdardan intikam almak için taraf değiştirebilir ya da savaş alanını terk edip geri çekilerek o hükümdarı savaş alanında güçsüz bir halde bırakabilirlerdi. Buna örnek olarak Romanos Diogenes'i gösterebiliriz. Bizans İmparatorluğu Ortodoks inancın temsilcisiydi ve bunu destekler nitelikte kararlar alması beklenilmekteydi. Ancak orduda farklı inançlara mensup Ermeni ve Rumların bulunması ve Ortodokslara göre onlara daha fazla iltimas tanındığının düşünülmesi İmparatorun Ortodoks düşmanı olarak görülmesine sebebiyet vermişti. Ortodoks Hıristiyanlar onu pek sevmezlerdi ve başarısız geçen bazı seferlerin sonunda mutlu olurlardı. Başarısız olunan seferlerde fırsatını bulanlar ise ordudan kaçıyorlardı¹¹.

Taraf Değiştirmeye Gibi Gösterilmek

Taraf değiştirme olayı öylesine yaygın ve olağan bir hale gelmişti ki, bu durumu tam tersine kullanıp yanıltmacalar da yapılmaktaydı. Örneğin ittifak yapma hazırlığında bulunan tarafların arasını bozmak için birbirlerinin ağzından yazılmış gibi mektuplar gönderiliyordu. Selçuklular Bizans ile yapacakları savaş öncesi Dânişmendli Meliki Zünnün'un, Bizans ile ittifak yapacağı haberinin alınması üzerine onu saf dışı bırakabilmek için Rumca bir mektup hazırlandı, mektup bir okun ucuna koyulup kale içerisine fırlatıldı. Mektupta şu yazıyordu; "Beraberinizde getirmiş olduğunuz Zünnün'a inanmayınız. Çünkü sizi aldatarak kendi milletine mensup kimselere teslim etmek istiyor"¹² denilmektedir. Bu durum Bizans'ta endişelere sebebiyet verdi. Malum, savaş esnasında taraf değiştirip Selçukluların tarafına geçebilirdi. Bu sebeple Zünnün ordusuyla birlikte geldiğinde kale içerisine alınmadı ve olası ittifak daha başlamadan sona ermiş oldu.

Rakip Cepheye Yer Alanları Taraf Değiştirmeye İkna Etmek

Rakip ordulardaki komutanlar, emirler ile gizlice irtibat kurabilmek önemli bir durumdu. Eğer gizlice temas kurulabilirse yalnızca taraf değiştirme değil tarafsız kalmaları da sağlanabilirdi. Tabî bunu sağlayabilmek için de çoğu zaman çok değerli hediyeler ya da yüklü miktarda altınlar verilmekteydi. Teklifler işe yaramazsa bunların yerini tehditler de alabilmekteydi. Yüksek rütbeli komutanları ikna etmek daha etkili sonuçlar doğurabiliyordu. Ancak yine de karşı taraftan en düşük rütbeli asker bile olsa taraf değiştirmeyi kabul ettiğinde casus olarak kullanılabilir¹³.

Türkiye Selçuklu Hükümdarı I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in vefatının ardından ülkede kardeşler arasında çetin bir taht mücadelesi yaşandı. İzzettin Keykavus ile kardeşi Alaeddin Keykubad birbirleriyle kıyasıya bir mücadelenin içerisine girdiler. Özellikle büyük kardeş İzzettin Keykavus'un 1211 yılında sultan seçilmesini kabullenemeyen Alaeddin Keykubad derhal yandaşlarını da bir araya getirerek harekete geçti. Bu mücadelede Alaeddin Keykubad'ın yanında Erzurum Meliki olan amcası Muğiseddin Tuğrul Şah, Uç Beyi görevinde bulunan Pervane Zahirüddin İli ve bunlara ilaveten Ermeni Prensi II. Leon bir araya gelip Kayseri'de bulunan İzzettin Keykavus üzerine yürüdüler. Kayseri Kalesi'ni kuşatma altına aldılar. Kuşatma günlerce sürdü, pek çok askerinin öldüğü çetin bir kuşatma

süreci yaşandı. Bu kuşatma sürecinde çaresiz kalan İzzettin Keykavus, taraf değiştirme seçeneğini kullanmak istedi¹⁴.

Bu amaçla Alaeddin Keykubad'ın safında bulunan Pervane Zahirüddin İli'ye mektup yazdı. Mektubunda şu ifadeler yer verdi: "Ben vücudu kalbine kadar eriyen bir mumum. Daha önce gülen yüzümün ağlamayan bir gecesi kalmadı. Senin samimi dostun benim diyen Pervane'de boynumun vurulmasına razı oldum"¹⁵. Mektup içerisinde vefasızlıktan da bahsederek ayrıca bir de şiir yazarak onu etki altına alıp taraf değiştirmeye zorladı. İzzettin Keykavus bununla da yetinmedi ve ittifakın diğer üyesi II. Leon'a çok değerli hediyeler göndererek ittifaktan ayrılıp gitmesine çalıştı. Bu hediyeler arasında İzzettin Keykavus'un kız kardeşine ait olan çok değerli bir sarığı gizlice Leon'a gönderdi. Sadece bu sarığın değeri 12 bin dinardı. Bu değerli hediyelerle birlikte gönderdiği mektupta şu ifadeler yer verdi: "Bunu sefer akçası (nalbaha) olarak kabul edin. Eğer yarın buradan giderde ülke İzzettin Keykavus'a kalırsa o 12 bin mud tahıl (72-135 litre arası) ülkenize yollarız"¹⁶. İfadesiyle Leon'un aklını çeldi. Tabî Leon işini şansa bırakmadı ve kendisinden ahitname istedi, yapılan ahitname gereğince Leon bir gece gizlice askerleriyle birlikte kuşatmadan ayrıldı. Leon açıkça taraf değiştirmemiş kendisine yapılan uyarıyı dikkate alarak hanedan mücadelesine taraf olmamıştı. Başka bir ifade ile görüntüde tarafsız hale gelmişti.

Zahirüddin'in ardından Leon'un da kuşatmadan ayrılması kuşatmayı sürdüren komutanları oldukça tedirgin etti ve hemen ardından Erzurum Meliki de kuşatmadan ayrıldı. Bu gelişmeler üzerine kalan askerlerle Kayseri Kalesi'ni ele geçiremeyeceğini anlayan Alaeddin Keykubad bu taraf değiştirmeler nedeniyle kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı¹⁷. Bu taraf değiştirme hadisesi savaş esnasında gerçekleşmiş bir hadisedir. Ancak burada meydan savaş değil kuşatma savaşı söz konusuydu. Kuşatma savaşları büyük bir maddi yük ve sabır gerektiriyordu. Gizlice yapılan mektuplaşmaların en fazla yaşandığı savaş türleri kale kuşatma savaşlarıdır diyebiliriz. Taraf değiştirmeler ise daha çok maddi karşılık ile oluyordu. Bu tarz kuşatmalara I. Haçlı seferinde 8 aylık kuşatmanın ardından Antakya kale muhafızlarından olan Ermeni asıllı Firuz'un altın karşılığında Antakya kale kapılarını bir gece gizlice Haçlı ordularına açtığı savaşı örnek olarak gösterebiliriz. Bu taraf değiştirme de binlerce insanın katledilmesine sebebiyet vermişti.

Kara Tatarlar (1402)

Dönemin iki büyük Türk hükümdarını (Y. Beyazıt ve Timur) karşı karşıya getiren Ankara Savaşı, görünürde esir tesliminin gerçekleşmemesi üzerine ortaya çıkmıştı. Fakat iki taraf arasındaki görüşmelerde gerçekleşen mektuplaşmalar hakaret boyutlarına ulaşınca ve iki tarafta hiçbir şekilde geri adım atmayınca savaş kaçınılmaz bir hal aldı. Genel olarak Yıldırım Beyazıt kendisini Selçuklu Devleti'nin mirasçısı olarak görürken Timur'da kendini Moğolların mirasçısı olarak görüyordu¹⁸. Her iki lider de büyük zaferleri ile ün salmışlardı. Durum böyle olunca geri adım atmaları, imkânsız bir hal alıyordu.

Celayirli Hükümdarı Ahmed ve Karakoyunlu Türkmen reisi Kara Yusuf, Timur'dan kaçıp Sultan Yıldırım Beyazıt'a sığınmıştı. Yıldırım Beyazıt, Timur'un isteğini geri çevirdi ve sığınmacıları teslim etmedi¹⁹. Tüm bunların üzerine mektuplaşmalarda ise çok ağır cümleler sarf etti. Hiçbir şekilde de geri adım atmadı. Anonim

¹¹ Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, 3. Baskı, (Çev. Hrant D. Andreaşyan, TTK, Ankara 2000, s. 52.

¹² Abül Farac, *Abü'l Farac Tarihi*, C.II, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), TTK, Ankara 1999, s. 421, 422; Muharrem Kesik, *At Üstünde Selçuklular, Türkiye Selçuklularında Ordu ve Savaş*, 3. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s. 108.

¹³ Muharrem Kesik, *At Üstünde Selçuklular...*, s. 110, 117.

¹⁴ Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 455; Muharrem Kesik, *At Üstünde Selçuklular...*, s. 111, 112.

¹⁵ Muharrem Kesik, *At Üstünde Selçuklular...*, s. 111.

¹⁶ Muharrem Kesik, *At Üstünde Selçuklular...*, s. 112.

¹⁷ Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 455.

¹⁸ Halil İnalçık, "Beyazıt I", *DİA*, C.V, İstanbul 1992, s. 233; Feridun M. Emecen, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s. 86-92.

¹⁹ Yusuf Halaçoğlu, "Ankara Savaşı", *DİA*, C. III, İstanbul 1991, s. 210.

Tevârih-i Al-i Osman'da bu mektuplaşmalar için genel olarak şu ifadeler yer almakta; “*Timur Han, Yıldırım Han ile cevablaşdılar. Timur Han, Oglum Yıldırım Han, diyi izetler iderdi. Amma Yıldırım Han ne kadar âdem ve nâme göndürse , Leng Timur, diyu horlık suretiyle göndürürlerdi*”²⁰. Böylelikle savaş kaçınılmaz oldu. İki tarafın ordu sayılarına baktığımızda, Osmanlı ordusu 70 bin dolaylarında iken Timur’un ordusu 160 bin civarındaydı ve ordusunda 32 tane de fil bulunmaktaydı. Osmanlı saflarında yer alan Sırpların sayısının ise 20 bin civarında olduğu tahmin edilmektedir²¹. Bu rakamlar Arap kaynaklarında²² genel olarak çok abartılı verilmiş olsa da burada verdığımız rakamlar genel olarak hem dönemin asker sayıları hem de çağdaş kaynakların hem fikir olduğu rakamlardır.

Timur, savaş casusları aracılığı ile Osmanlı ordusunda yer alan Kara Tatarlar ile gizlice iletişime geçti. Onlara beylerine, dostlarına, kardeşlerine karşı savaşacakları hatırlatmasında bulundu ve onları kendi tarafına çekti²³. Timur bununla da yetinmedi ve kendi ordusuna katılan Anadolu Beyleri aracılığıyla Sultan Beyazıd’ın ordusunda yer alan Anadolu Beylikleri askerlerini de kendi ordusunda bulunan beylerinin yanına çekmek için girişimlerde bulundu²⁴. Timur, Tatarlara hitabında Türk Beylerinden bahsederken; onlarla aynı soydan olduğundan ve vaktiyle Tatarların Anadolu’ya egemen olduğundan bahsederek, Eretna’nın sultanlığını hatırlatıyordu. Yine vaktiyle Türkmenlerin, Tatarların kölesi olduğunu dile getirerek, eğer Osmanoğulları aradan kalkarsa kendilerini orada tekrar egemen yapmayı vaat ediyordu²⁵. Bu şekilde kendisinin saflarına katılmaları gerekliliğinin nedenlerini vurgulamıştı. Sultan Beyazıd’ın asker maaşlarını zamanında ödememesi ve ödemelerde elini açık tutmaması zaten pek çok askerini kendisine karşı öfke duymasına sebebiyet vermişti²⁶. Bu tarz durumlar taraf değiştirmeyi kolaylaştıran gelişmelerdi. İki büyük ordunun Anadolu içlerindeki hareketlerinden, ilerledikleri güzergâhlardan da casusları aracılığı ile sürekli bilgi almaya çalışıyorlardı. Aslında bu durumu iki lider de biliyordu o yüzden farklı yollardan ilerleyip rakiplerini şaşırtmak için hamleler yapmaları da kaçınılmaz hale geldi²⁷. Bu dezavantajı, avantaj haline çeviren isim Sultan Beyazıd oldu.

Sultan Beyazıd, Timur’un Sivas dolaylarında olduğunu öğrendiği zaman hızlı bir şekilde hareket etmek için ağırlıklarını Ankara’da bırakarak Akdağ madeni ve Kadı Şehri dağlık bölgesine geldi. Özellikle Vezir-i Âzam Çandarlı Ali Paşa ve ordunun önde gelen kumandanları Timur bu dağlık bölgede savaşmak istiyorlardı. Çünkü Timur’un ordusu hem sayı olarak neredeyse Beyazıd’ın ordusunun iki katıydı hem de ordusunda çok sayıda süvari birliği ve filler yer almaktaydı. Böyle bir orduya karşı düzlük alanlarda, ovalarda savaşmak açık bir dezavantajdı. Ayrıca askerlerin maaşlarının fazlasıyla ödenerek gönüllerinin hoş tutulmasını istediler. Ögüt veren kumandanlar; “*Hiç olmazsa askerinin maaşını arttır*”²⁸ şeklindeki istekleri, aslında karşı orduda da Tatar askerleri ve Anadolu beylerinin yer almasının bir endişesiydi. Neticede bu defa

karşılarında Bizans ya da Frenk askerleri bulunmuyordu. İçinde buldukları durum çok kırılıyordu. Bunlara rağmen Sultan Beyazıd tüm bu talepleri ve fikirleri geri çevirerek kabul etmedi²⁹. Timur da savaş Sivas ve Tokat civarında yapmak istemiyor, bu sebeple geniş bir alan olarak Ankara’ya doğru Kayseri üzerinden ilerliyordu³⁰. Bu şekilde Sultan Beyazıd’ı da Ankara’ya çektiğini düşünüyordu.

Yıldırım Beyazıd, “Yıldırım” lakabını almasını sağlayan meşhur, orduyu hızlı hareket ettirme, yeteneğini burada da kullandı. Timur, Osmanlı ordusunu güney-doğu bölgesinden bekliyordu. Ancak Osmanlı ordusu kuzey-doğudan geldi ve Timur’un hiç beklemediği bir hızla gelmişti. Bu gelişme ile aslında çok ters yakalanmış ve büyük bir telaşa düşmüştü. Ordusunu çevirip yeniden savaş düzeni alması neredeyse bir gün sürdü³¹. Ancak Yıldırım Beyazıd, ordu komutanlarının da şiddetli ısrarlarını dinlemeyerek, Timur’a saldırmadı ve savaş düzeni almasını bekledi. Tabî bu gelişmeler orduyu iyice öfkeliyordu.

İki tarafın ordu düzenine baktığımızda; Osmanlı ordusunda Yıldırım Beyazıd’ın çocuklarını görmekteyiz. Şehzade Süleyman, İsa, Musa, Mustafa, Mehmet savaş alanındaydılar. Ordunun sağ kolunda Anadolu kuvvetleri; Kara Tatarlar onların da sağında okçular bulunmaktaydı³². Ayrıca Sırplar da yine sağ kolda görev almaktaydılar. Sol kolda ise; Aydın, Saruhan ve Karasî Beyliklerinden gelen askerler bulunmaktaydılar. Ayrıca Rumeli eyalet kuvvetleri ile şehzade Süleyman ve Mehmet bu kolada yer alanlar arasındaydı. Hemen arkalarında yine Kara Tatarlar yer alıyordu³³. Şehzade İsa, Musa ve Mustafa’nın genel olarak ordunun merkezinde durdukları bilinmektedir. Sultan Beyazıd ise merkezde on bin kişilik yeniçeri ordusuyla birlikteydi³⁴.

Timur’un ordusuna baktığımızda da yine aile üyelerini ve çocuklarını görmekteyiz. Timur’un 4 oğlu ve 5 torununun ordu içerisinde görev aldığı görmekteyiz³⁵. Ordunun sağ kanadında oğlu Miranşah ve Emirzâde Mehmet yer alıyordu. Sol kanadında ise bir diğer oğlu Şahrûh Bahadır ile emirler vardı. Timur genel olarak ordusunu Türklerin kutsal rakamı olan dokuza ayırıyordu³⁶. Bu şekilde ordusundaki manevi gücü de arttırıyordu.

Savaş 28 Temmuz 1402’de Ankara’nın Çubuk Ovası’nda yaşandı³⁷. Savaş başladıktan bir süre sonra Osmanlı ordusunun sol kanadında yer alan Kara Tatarlar Rumeli askerlerinin üzerine ok atışları yaparak onları saf dışı bıraktılar. Bu gelişme Osmanlı ordusunda büyük bir şaşkınlık ve paniğe yol açtı. Böylelikle ordunun sol kolu dağılmış oldu. Bu durumu Şükrullâh Efendi şu şekilde ifade etmiştir; “*Tıpkı Kûfe ehlinin Emirü’l-Mü’minin Hüseyin’e yaptıkları gibi bu iki taifede Sultan Beyazıd Gazi’ye aynısını yaparak yüz çevirdiler*”³⁸. Ancak ihanet bununla da sınırlı kalmadı, sağ kolda yer alan Anadolu

²⁰ Anonim, *Tevârih-i Âl-i Osman*, Neşr. F. Geise, Haz. Nihat Azamat, Marmara Üniversitesi Yayınları, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1992, s. 38.

²¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, TTK, 10. Baskı, Ankara 2011, s. 311; Yusuf Halaçoğlu, “Ankara Savaşı”, s. 211; İsmail Aka, “Timur”, *DİA*, C.XLI, İstanbul 2012, s. 175.

²² Arap kaynaklarda verilen rakamlar hakkında daha detaylı bilgi için bakınız; Musa Şamil Yüksek, “Dönemin Arap Kaynaklarına Göre Ankara Savaşı”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.XXV, Sayı I, İzmir 2010, s. 363.

²³ J. Von Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. I, İlgî Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul 2007, s. 107.

²⁴ Yusuf Halaçoğlu, “Ankara Savaşı”, s. 211.

²⁵ Halil İncalcık, *Devlet-i Âliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar*, C. I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 30. Baskı, İstanbul 2009, s. 28.

²⁶ J. Von Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, s. 107.

²⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, s. 308.

²⁸ Alphonse de Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, (Çev. Serhat Bayram), Kapı Yayınevi, İstanbul 2008, s. 109.

²⁹ J. Von Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, s. 107; Alphonse de Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, s. 109.

³⁰ Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. I, (Çev. Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2009, s. 289; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, s. 309.

³¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, s. 310.

³² Aşıkpaşazade, *Tevârih-i Âl-i Osman (Osmanoğullarının Tarihi)*, (Çev. Beşir Güneş), Çağdaş Kitabevi, İstanbul 2021, s. 88.

³³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, s. 311.

³⁴ Ahmet Şimşirgil, *Kayı I, Osmanlı Tarihi Ertuğrul’un Ocağı*, Timaş Yayınevi, 14. Baskı, İstanbul 2013, s. 144.

³⁵ J. Von Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, s. 108, 109.

³⁶ Alphonse de Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, s. 110; Ahmet Şimşirgil, *Kayı I*, s. 145.

³⁷ Halil İncalcık, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481)*, İsam Yayınevi, İstanbul 2010, s. 116.

³⁸ Şükrullâh Efendi, *Behcetü’t Tevârih, (Tarihin Aydınlığında)*, (Çev. Hasan Almaz), Mostar Yayınevi, İstanbul 2013, s. 387.

Beyleri askerleri³⁹, Timur'un saflarında bulunan kendi beylerinin taraflarına geçtiler. Tüm bunlar yetmezmiş gibi bir de savaşı kaybedeceğini anlayan şehzadeler savaşmaya devam etmek yerine kendi şehirlerine (görev yerlerine) geri dönme kararı aldılar ve savaştan çekildiler. Yalnızca Musa ve Mustafa Çelebiler kaçmayı başaramadı ve onlar da esir düştüler⁴⁰. Böylelikle savaş alanında yalnızca mahiyetindeki merkez ordudan, yaklaşık iki bin kişi ile birlikte mücadeleye devam eden Sultan Beyazid esir düşmekten kurtulamadı. Yıldırım Beyazid ordusunda yaşanan bu taraf değiştirme hadisesinin bedelini çok ağır ödemişti. Taraf değiştirme hadisesinde tek suçlu taraf değiştiren miydi? Burada karşı istihbarat geliştirmeyen komutanın suçu yok mu? Burada aklımıza şu sorular gelmektedir; “İçinde istihbarat veya karşı istihbarat olmayan bir savaştan veya liderlikten söz edilebilir mi? Entelektüel kültürel zeka, savaşı topyekûn olarak kabul eder Bu sebeple her türlü ihtimal savaşa dahildir”⁴¹.

Niğbolu Savaşı'nda esir olarak ele geçirilmiş olan Alman Schiltberger, Akkoyunlu birliklerin Müslüman-Ermeni Liderleri Mutahtarten'in eski hükümdarı Timur'dan koptuğu ve savaşmak istemediğini buna ilaveten Osmanlı ordusundaki askerlerin Timur'un ordusunda yer alan fillerden çok korktuğunu ifade etmektedir⁴². Ona göre bu gelişmeler savaşın daha başlamadan zihnen kaybedildiğini gösteriyordu. Öyle ki Osmanlı ordusunda yer alan yeniçeriler ilk defa bu denli ağır bir mağlubiyet almışlardı. Aslında savaş boyunca büyük bir azimle savaşan Sırp komutan Lazar bile geri çekilmeyi son ana kadar düşünmedi ve yaşanan tüm gelişmelere rağmen son ana kadar savaş meydanında mücadelesini sürdürmüştü⁴³. Bu gelişme, Müslüman tarih yazıcıları tarafından özellikle vurgulanan bir mesele olarak kaynaklarda karşımıza çıkmaktadır.

Aslında aynı ırk, aynı dinden olan iki ordunun savaşında böyle bir durum çok şaşırtıcı değildi. Çünkü taraf değiştirenlere kıyasla Sırp'ları Timur'un ordusuna para ile çekebilmeyle başka hiçbir bağ kurulamazdı. Ancak diğer taraf değiştirenlere baktığımızda pek çok ortak nokta sayabilmekteyiz. Bu sebeple bu savaşta Sırp'ların taraf değiştirmek yerine mücadelelerine devam etmesi çok şaşırtıcı bir durum değil aksine olması gereken bir gelişmeydi. Eğer karşı tarafta Sırp askerler çoğunlukta olsaydı, işte bu durumda taraf değiştirmemeleri ilginç karşılanabilirdi.

Savaş neticesinde Sultan Beyazid esir düşmüştü. Ancak Timur kendisine esir muamelesi göstermedi, aksine gönüllü olarak iyi davrandı. Hatta Sultan Beyazid esir durumdayken bile Timur'a Anadolu'da neler yapmasına dair birtakım öğütlerde bulundu. Öğütleri arasında Tatarların Anadolu'dan çıkarılıp götürülmesi de vardı. Timur bu öneriyi kabul edip yerine getirdi⁴⁴. Neticede Beyazid, Bizans'a karşı onca yıldır Anadolu'da ele geçirilmiş olan üstünlüğün kaybedilmesini istemiyordu ve Timur'da bu konuda Beyazid ile aynı görüşteydi. Timur, beraberinde Kara Tatarları da Anadolu'dan çıkarıp göç ettirdi. Temmuz 1404 tarihinde Semerkant'a döndüğünde burada günlerce süren çok büyük kutlamalar, toylar, ziyafetler düzenlendi⁴⁵.

Timur dünya harp tarihine adını yazdırmış hükümdarlardan bir tanesiydi. Onun bu yeteneği ve tecrübesi, savaştan önce savaşı kazanmasını sağlıyordu⁴⁶. Ankara Savaşı'nda rakip ordudan iki

büyük grubu henüz savaş başlamadan tarafına çekmeyi başarmıştı. Bu durum çok ince hesaplarla, çok kırılğan görüşmelerle ve çok gizli bir şekilde sağlanabilmekteydi. Beyazid'in ordusundaki komutanları böyle bir hadisenin yaşanabileceğini maas konusu üzerinden gündeme getirmişlerdi. Hatta karşı istihbarat ile önlem alması istenmekteydi. Timur'un büyük bir ordusu vardı ancak bu ordunun zaafı da söz konusuydu. Örneğin orduda 32 filin bulunması, sadece filler için günde yaklaşık 150 litre suya ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Bu ordunun geçeceği yollardaki su kuyularının kurutulması ya da kirletilmesi büyük bir avantaj sağlayabilirdi. Ancak bu tarz girişimlerde olmadı. Bölgenin detaylı bir haritası hazırlanmış olsaydı bu stratejik hamleler gerçekleştirilebilirdi⁴⁷. Savaşlarda tabii ki büyük ordular büyük avantajlar getirir. Ancak her büyük ordusu olan savaşı kesin kazanır diyemeyiz. Tarih sayıca küçük orduların sayıca büyük ordulara karşı kazandığı zaferlerle doludur. Bu da her savaşın kendi atmosferinin, kendi stratejisinin olduğunu göstermektedir. Clausewitz'in bu konuyla ilgili şöyle bir sözü vardır: “Muharebenin hesapları matematik ve fenne göre olmaz. Muharebenin kendi kuralları vardır. Çünkü harp belirsizlikler ortamıdır”. Genel olarak bakıldığında, Savaşlarda belirsizlikleri belirli hale getiren tarafın kazanmaya daha yakın olduğu söylenebilir⁴⁸. Netice itibariyle Timur Dünya tarihi açısından baktığımızda İstanbul'un fethini neredeyse yarım asır geciktirmiş oldu. Avrupa Timur'a sırf bu sebeple minnettar olmuştur⁴⁹. Böylesine önemli bir hadisede de yine taraf değiştirme olayını görmekteyiz.

Savaş esnasında en ufak taktiklerin dahi çok büyük sonuçlar doğurduğunu hesaba katarsak büyük bir kesimin taraf değiştirmesi kazanılmakta olan savaşı kaybettirebilirdi. Hatta taraf değiştirme bir kenara, disiplinden kopmaları bile büyük bir tehlikeydi. Disiplinden kopma durumuna Uhud Savaşı'nda tepeleri terk eden okçuları örnek olarak gösterebiliriz. Kazanılması kesin gözüyle bakılan ve düşmanın dağılarak geri çekildiği savaşta, Hz. Muhammed'in bu konudaki uyarılarına rağmen⁵⁰ okçuların tepeleri terk etmesi, düşman tarafından iyi değerlendirildi ve kaybettikleri savaş bir anda kendi lehlerine döndü. Bu örnekle kıyaslandığında taraf değiştirmenin boyutları daha net anlaşılabilir.

Ortak Gelenek ve Kültürün Etkisiyle Gerçekleşen Taraf Değiştirme

Uzlar ve Peçenekler

Selçukluların Anadolu'da Bizans'a karşı yapmış olduğu bazı savaşlarda, savaşa ara verildiği bir gecede Bizans kamplarına gizlice yaklaşmış Bizans saflarında olan ve paralı asker olarak görev alan Türklere, onların duyacağı şekilde yüksek sesle davet yapmaktaydı. Bizans askerleri söylenenleri anlamadıkları için bu durumu yalnızca gözdağı vermek için yapılan bağırışmalar olarak algılamaktaydılar. Bu tarz bir gelişmeye Miryokefalon Savaşı'nı örnek olarak gösterebiliriz. Savaşta üstünlüğün Türklere geçtiği bir günde, ertesi gün tüm güçleriyle saldırmadan önce, gece vakti yapılan davette, eğer taraf değiştirmezlerse hepsinin öldürüleceği, bu son fırsatları olduğu söylenerek Bizans saflarındaki Uzların, Peçeneklerin endişe ve panik yaşamaları sağlandı. Bu taktik amacına ulaştı ve saf değiştirmeler

³⁹ Bu beyler özellikle şu şekilde bahsedilmiş; “Germiyan oğulları, Aydın oğulları, Mentеше oğulları, Saruhan oğulları ve cümle beg oğlanları cem oldu” Bkz. Anonim, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 37, 43.

⁴⁰ Aşıkpaşazade, *Tevârih-i Âl-i Osman*, s. 88; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, s. 312-314; J. Von Hammer, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*..., s. 109; Halil İncalçık, *Devlet-i 'Alıyye*..., s. 28; Ahmet Refik, *Bizans Karşısında Türkler*, Timaş Yayinevi, İstanbul 2020, s. 207; Ahmet Şimşirgil, *Kayı I*, s. 146.

⁴¹ A.Sefa Özkaya, “Kültür Tasnifi ve Türk Askeri Kültürüne Giriş”, *Hunlar'dan Günümüze Türk Askeri Kültürü*, 2.Baskı, Edt. A.Sefa Özkaya, Kronik Yayınevi, İstanbul 2019, s. 122.

⁴² Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, s. 289, 290.

⁴³ Alphonse de Lamartine, *Osmanlı Tarihi*..., s. 112.

⁴⁴ Halil İncalçık, *Devlet-i 'Alıyye*..., s. 28.

⁴⁵ İsmail Aka, “Timur”, s. 175.

⁴⁶ A.Sefa Özkaya, “Kültür Tasnifi ve Türk Askeri...”, s. 51.

⁴⁷ A.Sefa Özkaya, “Kültür Tasnifi ve Türk Askeri...”, s. 121.

⁴⁸ A.Sefa Özkaya, “Kültür Tasnifi ve Türk Askeri...”, s. 51.

⁴⁹ S.Frederick Starr, *Kayıp Aydınlanma, Arap Fetihlerinden Timur'a Orta Asya'nın Altın Çağı*, (Çev. Yusuf Selman İnanç) 4. Baskı, Kronik Yayınevi, İstanbul 2020, s. 594.

⁵⁰ İbn Kesir, *El-Bidaye ve'n-Nihaye (Büyük İslam Tarihi)*, C.IV, (Çev. Mehmet Keskin), Çağrı Yayınları, İstanbul 2017, s. 31.

gerçekleşti⁵¹. Uzlar ve Peçeneklerin kendi milletinin tarafına geçtiği savaş tek değildi. “Anadolu’nun kapılarının Türklere açıldığı” savaş olarak nitelendirilen Malazgirt Savaşı’nda da aynı durum söz konusuydu.

1071 Yılında Sultan Alp Arslan’ın Mısır Fatımi Halifeliğine son vermek için harekete geçtiği esnada Halep Kalesi önlerindeyken İmparator IV. Roman Diogenes’in büyük bir orduyla Doğu Anadolu bölgesine gelmekte olduğu haberi aldı. Sultan Alp Arslan ise Halep emiri Mahmud’un direnişi nedeniyle çok zaman kaybetmişti⁵². Dolayısıyla Mısır seferini iptal etmek zorunda kaldı ve Halep önlerinden ayrılıp Bizans ordusunu durdurmak için çok hızlı bir şekilde bölgeye intikal etti. Sultan Alp Arslan’ın hazırlıksız yakalandığı bu savaşta Bizans ordusu Selçuklu ordusundan katbekat fazlaydı. Sayıca çok büyük bir orduya sahip olması İmparatoru böhürlenmeye itmiş ve Sultan Alp Arslan’ın savaştan önce görüşüp anlaşma teklifini de alaycı ifadelerle reddetmişti⁵³.

Rakamlarla ilgili verilen bilgilere baktığımızda genel olarak abartılı rakamlar verildiğini görmekteyiz. Örneğin İbn Kesir, Bizans ordusunda 35 bin komutan ve her komutanın emrinde 200 bin asker olduğundan bahsetmektedir⁵⁴. Ordu yapısında bulunan milletlere baktığımızda ise Makedonya Slavları, Frank-Normanlar, Bulgarlar, Gürcüler, Ermeniler, Oğuzlar (Uz), Peçenekler (Kuman), Varangilerden teşekkül olan bir ordu oluşturulmuştu. Orduda dil, din ve ortak hedef gibi bir olgu söz konusu değildi⁵⁵. İbnü’l Esir, el-Hüseynî, Kazvîni gibi kronikler ise; Rum, Ermeni, Frank, Rus, Peçenek, Gürcü ve o yörelerdeki diğer kavimler şeklinde ifade etmiş ve sayı olarak Bizans ordusunun 200 bin Selçuklu ordusunun ise yalnızca 15 bin ya da 12 bin kişi olduğundan bahsetmiştir⁵⁶. Ancak yaygın olarak kabul gören ordu sayıları; Selçuklu ordusu 45 ila 50 bin arasında olduğu Bizans ordusunun ise 200 bin kişi olduğu şeklindedir⁵⁷. Bu ordunun genel olarak liderliğinin Khatap ve Vasilag adlı iki Ermeni komutana teslim edildiği söylenilmektedir⁵⁸. Ancak savaşta ikisi de hayatlarını kaybedecekti. Ordunun birbirlerini tanımayan farklı unsurlardan olması planlı ve disiplinli hareket etmelerini de önlemekteydi. Görüldüğü üzere ordu çok farklı millet ve farklı dilden oluşan askerlerden oluşmaktaydı. Türklere karşı gerçekleştirilen bu savaşta ordu içerisinde paralı Türk askerleri de bulunmaktaydı. Bizans ordusunun ağırlığı ücretli askerlerden oluşuyordu. Ayrıca ordu içerisindeki komutanların çoğunun ya birbirleriyle ya da İmparator ile kişisel husumetleri söz konusuydu. Bunun aksine Sultan Alp Arslan’ın ordusu yalnızca Türk ve Müslüman unsurlardan oluşmaktaydı. Ordunun tamamı tek bir amaç uğrunda hareket ediyordu. Bu ordu bölgede var olma mücadelesi için bir araya gelmişti. Orduda ücretli asker bulunmamaktaydı. Ayrıca ordu içerisinde çok tecrübeli ve yetenekli komutanlar olan; Sav

Tegin, Ay Tegin, Porsuk, Gevherayın, Artuk, Saltuk, Danişmend, Mengüçük ve Süleyman Şah gibi beyler yer almaktaydı⁵⁹.

A.A.Vasiliev Bizans ordusunda bulunan Uzların ve Peçeneklerin savaş esnasında değil, savaştan çok kısa bir süre önce taraf değiştirdiklerinden bahsetmektedir. Hatta yaşanan bu gelişmenin Bizans ordusunda büyük bir korku ve tedirginlik oluşturduğunu ifade etmiştir⁶⁰. Ancak Urfalı Mateos, Uzların ve Peçeneklerin, savaşın kızıştığı bir anda yani savaş başladıktan bir süre sonra taraf değiştirmelerin gerçekleştiğini ve bu durumdan dolayı Bizans ordusunun telaşa kapıldığı bilgisini vermektedir⁶¹. Burada savaşın kaybedileceğini anlayıp taraf değiştirenlerin yaptığı gibi bir durum söz konusu değildir. Tamamen planlı bir şekilde hareket edildiği açık bir şekilde görülmektedir. Hatta savaştan önce Bizans ordusundan Selçuklu ordusuna gizli şekilde haberleşmelerin yaşandığı ve bunları hissedene bazı komutanların bu gelişmeleri imparatora bildirdiği bilinmektedir. Ancak İmparator toplamış olduğu ordunun büyüklüğüne güvenerek kesin zafer kazanacağını düşünüyor ve yanındaki komutanların getirdiği haberlere, savaş taktiklerine kulak asılmıyordu. Hatta çoğunu azarlayarak geri gönderiyordu. Mikhail Psellos İmparator için; savaş hattından uzak durması, savaşı uzaktan izleyip ancak gerektiği yerde komuta etmesi gerektiğini söylerken aslında savaş stratejilerinden anlamadığını ifade etmeye çalışmıştır⁶². Bu gelişmeler savaştan hemen önce taraf değiştirme kararlarının alındığına işaret eder⁶³. Bu önemlidir çünkü Bizans ordusunun sayıca bu kadar üstün bir durumda olması ve savaşa her açıdan hazır bir orduda olmaları, ilaveten ücretlerde bir sıkıntı yaşamamalarına rağmen Türklerin, sayıca az olan Selçukluların tarafına geçeceğini bildirmesi yalnızca milliyetçi duygularla açıklanabilecek bir durumdur.

Bizans ordusundaki bu Türklerin sayısının yaklaşık olarak 15 bin kişiden oluştuğu bilgisi verilmektedir. Bizans ordusundaki Uzların ve Peçeneklerin rakipleri Selçuklulara çok benzedikleri, ayrıca aynı kıyafetleri giydikleri bilinmektedir. Bu durum Orta-Asya’dan getirdikleri geleneklerine ne kadar bağlı olduklarının görülmesi açısından önemlidir⁶⁴. Savaşın gelişiminde Sultan Alp Arslan’ın göstermiş olduğu taktik zekâ ve başarıları Bizans ordusunda geri çekilmeleri hızlandırdı⁶⁵. Savaşa sahte ricat taktiği ile başlayan Sultan Alp Arslan bu şekilde düşman saflarının bozulmasını sağladı⁶⁶. Hemen ardından başlarında Tamış adlı komutan ile birlikte Uzlar ve Peçenekler harekete geçtiler⁶⁷. Önce Bizans ordusuna arka saflardan saldırdılar, bu durum Bizans ordusunda büyük bir şaşkınlık yarattı. Saflar tamamen bozulunca Türk süvari birlikleri bu defa Selçuklu ordusu saflarına geçtiler. Bu taraf değiştirme ile birlikte Nikephoros Bryennios komutası altındaki sol kanat birlikleri yok edilmiş oldu⁶⁸. Bu gelişme Bizans ordusunun bozguna uğramasına sebebiyet

⁵¹ Niketas Khoniates, *Historia*, (Çev. Fikret İşıltan), Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995, s. 129; Muharrem Kesik, *At Üstünde Selçuklular...*, s. 107.

⁵² Mirdasî Emiri Mahmud b. Nasr’ın direnişiyle ilgili detaylı bilgi için Bkz. Sedat Bilinir, “Malazgirt Savaşının Kaderine Etki Eden Gelişme Kapsamında İstihbarat Teşkilatının Değerlendirilmesi”, Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 44, Hatay 2019, ss. 1-13.

⁵³ İbnü’l Verdi, *Tetimetü’l Muhtasar fi Ahbari’l-Beşer*, (Trc. Mustafa Alican), Kronik Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 2017, s. 36.

⁵⁴ İbn Kesir, *El-Bidaye*, C. XII, s. 218.

⁵⁵ İbrahim Kafesoğlu, “Alparslan”, *DİA*, C. II, İstanbul 1989, s. 529.

⁵⁶ İbnü’l Esir, *el-Kamil fi’t-Tarih*, C. X, Bahar Yayınları, (Çev. Abdülkerim Özyayın), İstanbul 1991, s. 71; el-Hüseynî, *Ahbarü’l-devleti’s-Selçukiyye*, (Çev. Necati Lügal), TTK, Ankara 1999, s. 33-35; Kazvîni, *Târih-i Güzide*, (Edt. Erkan Göksu), Bilge Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul 2015, s. 34, 35.

⁵⁷ Ali Sevim, “Malazgirt Muharebesi”, *DİA*, C. XXVII, Ankara 2003, s. 481-483.

⁵⁸ Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi...*, s. 143.

⁵⁹ İbrahim Kafesoğlu, “Alparslan”, s. 529.

⁶⁰ A. A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Arif Müfid Mansel, C. I, Maarif Matbaası, Ankara 1943, s. 450-453.

⁶¹ Lastivertli Aristakes, *Aristakes Lastivertic’i’s History*, (Ermeni Bir Rahibin Gözünden Selçuklular ve Anadolu’nun Fethi), (Çev. İlhan Aslan), Post Yayınevi, İstanbul 2019, s. 116-118; Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi...*, s. 143.

⁶² Mikhail Psellos, *Khronographia*, (Çev. Işın Demirkent), TTK, Ankara 2014, s. 266.

⁶³ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ötügen Yayınevi, İstanbul 2009, s. 181.

⁶⁴ Faruk Sümer- Ali Sevim, *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı*, TTK, Ankara 1971, s. 12.

⁶⁵ Bundârî, *Zübdetü’n-Nusra ve Nuhbetü’l Usra*, İran ve Horasan Selçukluları Tarihi, (Çev. Kıvameddin Burslan), Maarif Matbaası, İstanbul 1943, s. 40.

⁶⁶ İbnü’l Adîm, *Zübdetü’l Haleb min Târihi Haleb’te Selçuklular*, (Trc. Ali Sevim), TTK, Ankara 2014, s. 29; Ahmed b. Mahmud, *Selçuknâme*, (Haz. Erdoğan Merçil), Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2011, s. 106-107.

⁶⁷ Osman Turan, *Selçuklular Tarihi...*, s. 183.

⁶⁸ Ali Sevim-Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, s. 68; Mükrîmî Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, C. I, (Haz. Refet Yinanç), TTK, Ankara 2013, s. 67; Ali Sevim, *Malazgirt Meydan Savaşı*, TTK, Ankara 1971, s. 80.

verirken Sultan Alp Arslan için çok net bir zaferdi⁶⁹. Reşidü'd-din Fazlullah, Bizans ordusunu etrafa saçılmış renkli yünler gibi tarif etmektedir ve Türklerin bu savaş sonucunda elde ettiği ganimetlere ise; debir-i felek yani feleğin kâtibinin bile bu ganimetleri yazmaktan aciz düştüğü ifadesinde bulunmuştu⁷⁰. Savaş sürecinde gün batımına doğru İmparator Diogenes'in orduya ikmal ve yeniden toparlanma ayrıca düştükleri tuzaktan kurtulmak için orduyu karargâha çekme kararı almasının ordu tarafından savaşın kaybedildiği şeklinde yorumlanmasına ve bu telaş ile ordudaki askerlerin kaçmaya başladığına sebebiyet verdiği görüşü de mevcuttur⁷¹. Gereğesi ne olursa olsun sayıca çok üstün olan Bizans ordusu dağılmış ve İmparator savaş alanında esir düşmüştü.

İmparator bu orduyu oluşturmak için tüm Bizans hazinesini kullanmıştı. Savaşın kaybedilmesi ile Bizans'ın artık Anadolu'da Türklere karşı koyabilecek bir ordu toparlaması çok uzun yıllar alacaktı, bu sebeple Türklere Anadolu'ya artık yerleşme amaçlı gelmeye başladılar. Bu da pek çok tarihinin bahsettiği gibi Anadolu'nun kapılarının Türklere açılmasını sağlamış oldu⁷². Neticede taraf değiştirme çok önemli bir gelişme olsa da bu durumu yönetmek ve rakibe göre çok az sayıdaki orduyu zafere taşımak kolay bir iş değildi. Malazgirt Savaşı'ndaki galibiyeti yalnızca taraf değiştirmeye indirgemek de çok büyük bir hata olur. Netice itibarıyla bu savaş Doğu Roma İmparatorunun, Sultan Alp Arslan'ın huzuruna getirilip, savaş esiri olarak Sultanın önünde diz çöktürüldüğü bir savaş olarak tarihe geçmiştir⁷³.

Sonuç

Savaş esnasında taraf değiştirme hadisesinin kulağa yaptığı ilk çağrışım "ihamet ve hain" kelimeleridir. Ancak Orta Çağ'da yaşanan bu duruma yalnızca ihamet şeklinde bakmak yeterli olmayacaktır. Çünkü işin iç yüzüne baktığımızda, altında çok daha fazlasının yattığını görmekteyiz. Taraf değiştirmeler genel olarak iki şekilde gerçekleşiyordu. Birincisi savaştan önce alınan kararlar, ikincisi savaş anında alınan kararlar. Peki, taraf değiştirme kararını alan komutanlar bu kararı hangi gerekçelerle alıyorlardı. Bunun altında da farklı gerekçeler yatmaktaydı. Ancak en fazla kabul gören gerekçeleri; aynı milletten, aynı boydan olan grupların birbirinin tarafına geçmesi, yani milli duygularla gerçekleşenler, maddi çıkarlar doğrultusunda gerçekleşenler, kişisel husumetler sebebiyle gerçekleşenler ve savaşın kaybedileceğini anlayıp taraf değiştirenler, şeklinde sıralayabiliriz.

Burada vurgulamamız gereken en önemli hadise, taraf değiştirmeye maruz kalan komutanların, liderlerin bu sürece nasıl geldiğidir. Orta Çağ'da savaş esnasında taraf değiştirmeler sıklıkla yaşanan bir gelişmeydi. Yani böylesi bir durum hiç beklenmedik bir hadise olarak görülmemeliydi. İlk defa gerçekleşen bir durum da değildi. Bu sebeple ordusunun başında savaşa giden liderler bu ihtimali her zaman göz önünde bulundurmalı ve bunun yaşanmaması için gerekli önlemleri almış olmalı. Görüldüğü üzere burada liderlere çok önemli görevler düşmekteydi. Öngörülü olmak ve daha önce yaşanan taraf değiştirme hadiselerinden ders çıkarmak çok önemliydi. Taraf değiştirmelere yalnızca ihamet, deyip diğer tüm etkenleri göz ardı etmek büyük bir hata olur.

Kişisel husumetler bile taraf değiştirmelere sebebiyet verebiliyorsa, işin içinde ne kadar fazla etkenin bulunduğu daha iyi anlaşılabilir.

Liderlerin ordu komutanları ile arasını iyi tutması çok önemliydi. Liderin, ordudaki komutanların herhangi biriyle ya da bir grupla arasının soğuk olması tehlikeli bir durumdu ve bu kişiler liderler tarafından yakın mercek altına alınıp atıkları her adımdan haberdar olması gerekmektedir. Huzursuzluk fazlaysa savaş öncesinde bu huzursuzluklar giderilmeli öyle sefere çıkılmıyordu. Ayrıca asker için maddi durum da çok önemliydi. Orta Çağ'da savaşların çok büyük bir bölümü askerler için ganimet, yani maddi gelir demektir. Lider olarak askerlerin maddi sıkıntı çekmesini önlemek, yani kesenin ağzını sonuna kadar açıp askerlerin gönlünü hoş tutmak gerekmektedir. Çünkü bu askerler özellikle uzun seferlerde ailelerinden çok uzun süre ayrı kalmakta, sefer süresince çok büyük sıkıntılar çekmekte, hastalıklara yakalanmakta ve büyük yorgunluklar yaşamaktaydılar. Bunların üzerine birde maaşların düşük tutulması ya da ödemelerin aksatılması çok büyük sorunları beraberinde getirebilir.

Bunların yanında milli duygularla taraf değiştirme durumlarında maddi destek çokta önem arz etmiyordu. Bölge kaderine etki edecek derecede büyük orduların karşı karşıya geldiği savaşlarda maddi hususlara göre öncelik arz eden ortak kültür değerleri çok daha önemliydi. Aynı milletten olan unsurların rakip orduda da yer alması böylesine bir ihtimali her zaman mümkün kılmaktaydı. Eğer böyle bir durum söz konusuysa lider, bu unsurları yakın takip altında tutmalı, hareketlerini casusları aracılığıyla sürekli takip etmelidir. Bu liderlerin asli görevidir. Böyle bir durumda bu tehlikeyi göz ardı etmek, takip etmemek büyük bir risk ve büyük bir hatadır. Savaş sonucunda lider bu durumu ya canıyla ödüyor ya da esir hayatı yaşayarak ödüyor. Pek çok savaşta görüldüğü üzere bu ihtimali görmezden gelip önlem almamanın telafisi savaş meydanında olmuyordu.

Savaş yalnızca bilek gücüyle kazanılan bir durum değildir. İçerisinde çok sayıda strateji, taktik barındıran karmaşık bir olgudur. Savaş öncesi iki taraf için çok sayıda belirsizlik söz konusudur. Bu belirsizlikleri belirli hale getiren, ön görüşü yüksek olan komutanlar, liderler her zaman bir adım öndeydi. Savaş çoğu zaman satranca benzetilmekteydi. Uzun uzun düşünüp, bir adım, iki adım hatta üç adım sonrasında bile hesaplanarak hamleler yapılmalı. Her ihtimal düşünülmeli, karşı stratejiler geliştirilmeli, planın işe yaramaması durumunda b planı, c planı devreye girmelidir. Savaşa bu bakış açısıyla bakıldığında taraf değiştirmelerde tek suçlunun taraf değiştiren olmadığı daha net görülmektedir. Çünkü liderlerin karşı tarafta yer alan ordu unsurlarını kendi tarafına çekme stratejisi de savaşta taktiksel olarak galip gelme başarısıdır.

Ordu sayısına bakılarak, ordu sayısı rakip ordunun 4-5 katı büyüklüğünde olan ordu liderlerinin böbürlenerek bazı olasılıkları göz ardı etmesi, herhangi bir strateji geliştirmeye gerek duymaması büyük hüsranların yaşanmasına sebebiyet vermekteydi. Özellikle savaş anında böbürlenerek ordu komutanlarının fikirlerine kulak asmamak, ordudaki askerlerin nabzını tutmamak yapılabilecek en büyük hatalardan bir tanesiydi.

Orta Çağ'da sıklıkla yaşanan gelişmelerden bir tanesi olan savaş esnasında taraf değiştirmeler tarihin neredeyse her döneminde karşımıza çıkmaktadır. Tek farkla, Orta Çağ'daki gibi bariz ve net bir şekilde değil, daha çok perde arkasında, kapalı kapılar ardında gerçekleşmekteydi. Orta Çağ'da savaş esnasında yaşanan taraf değiştirmelerin olumsuz sonuçlarını daha çok ordu komutanı öderken

⁶⁹ Sıbt İbnü'l Cevzi, *Mir'âtü 'z-Zamân fi Târihi'l-Âyân*, (Trc. Ali Sevim), TTK, Ankara 2011, s. 170; Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, (Çev. Mürsel Öztürk), TTK, Ankara 2000, s. 12; Azimî, *Azîmî Tarihi*, (Çev. Ali Sevim), 2. Baskı, TTK, Ankara 2006, s. 22-23; Râvendî, *Râhat-üs-sudûr ve Âyet-üs-sürûr*, C. I, 2. Baskı, (Çev. Ahmed Ateş), TTK, Ankara 1999, s. 116, 117; Kemal S. Salibi, *Syria Under Islam (634-1097)*, Dar Nelson, Second Edition, Caravan Books, Lebanon 1977, s. 132; Osman Gazi Özgüdenli, *Selçuklular I*, İsam Yayınları, İstanbul 2013, s. 155.

⁷⁰ Reşidü'd-din Fazlullah, *Cami'ü't-Tevârih*, (Çev. Erkan Göksu-H. Hüseyin Güneş), 2. Baskı, Selenge Yayınevi, İstanbul 2011, s. 114-115.

⁷¹ Ioannes Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, (Çev. Bilge Umar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s. 136, 137; Ali Sevim, "Malazgirt Muharebesi", s. 482.

⁷² İbn Fazlan, *Seyahatnâme*, (Trc. Ramazan Şeşen), Bedir Yayınevi, İstanbul 2016, s. 226.

⁷³ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, 8. Baskı, TTK, Ankara 2015, s. 318.

tarihin ileriki dönemlerinde yaşanan taraf değiştirmelerin bedelini tüm millet demekteydi. Orta aĐ'da ihanet olarak adlandırılan bu gelişmenin tarihin sonraki dönemlerinde yaşanan taraf değiştirmelere kıyasla çok daha masum kaldığı görülmektedir.

KAYNAKÇA

- A. A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Arif Müfid Mansel, C. I, Maarif Matbaası, Ankara 1943.
- Abül Farac, *Abû'l Farac Tarihi*, C.II, (Çev. Ömer Rıza Doğrul), TTK, Ankara 1999.
- Ahmed b. Mahmud, *Selçuknâme*, (Haz. Erdoğan Merçil), Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2011.
- Aka İsmail, "Timur", *DİA*, C.XLI, İstanbul 2012, ss. 173-177.
- Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, (Çev. Mürsel Öztürk), TTK, Ankara 2000.
- Alphonse de Lamartine, *Osmanlı Tarihi*, (Çev. Serhat Bayram), Kapı Yayınevi, İstanbul 2008.
- Anonim, *Tevârih-i Âl-i Osman*, Neşr. F.Giese, Haz. Nihat Azamat, Marmara Üniversitesi Yayınları, Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1992.
- Âşıkpaşazade, *Tevârih-i Âl-i Osman (Osmanoğullarının Tarihi)*, (Çev. Beşir Güneş), Çağdaş Kitabevi, İstanbul 2021.
- Azimî, *Azimî Tarihi*, (Çev. Ali Sevim), 2. Baskı, TTK, Ankara 2006.
- Baykara Tuncer, "İnançoğulları", *DİA*, C.XXII, İstanbul 2000, ss. 263-264.
- Bezer Gülay Öğün, "Müslim b. Kureyş", *DİA*, C. XXXII, İstanbul 2006, ss. 94-95.
- Bilindir Sedat, "Malazgirt Savaşının Kaderine Etki Eden Gelişme Kapsamında İstihbarat Teşkilatının Değerlendirilmesi", Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 44, Hatay 2019, ss. 1-13.
- Bilindir Sedat, *Ortaçağ'da Türklerin Halep Hâkimiyeti*, Duvar Yayınevi, Ankara 2021.
- Bundârî, *Zübdetü'n-Nusra ve Nuhbetü'l Usra, İran ve Horasan Selçukluları Tarihi*, (Çev. Kıvameddin Burslan), Maarif Matbaası, İstanbul 1943.
- El-Hüseynî, *Ahbarü'd-devleti's-Selçukiyye*, (Çev. Necati Lügal), TTK, Ankara 1999.
- Emecen Feridun M., *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, 3.Baskı, Timaş Yayınevi, İstanbul 2016.
- Emecen Feridun M., *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015.
- Halaçoğlu Yusuf, "Ankara Savaşı", *DİA*, C. III, İstanbul 1991, ss. 210-211.
- Hammer J. Von, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. I, İlgî Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul 2007.
- Ioannes Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, (Çev. Bilge Umar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.
- İbn Fazlan, *Seyahatnâme*, (Trc. Ramazan Şeşen), Bedir Yayınevi, İstanbul 2016.
- İbn Kesir, *El-Bidaye ve'n-Nihaye (Büyük İslam Tarihi)*, C.IV, (Çev. Mehmet Keskin), Çağrı Yayınları, İstanbul 2017.
- İbnü'l Adîm, *Zübdetü'l Haleb min Târihi Haleb'te Selçuklular*, (Trc. Ali Sevim), TTK, Ankara 2014.
- İbnü'l Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, C. X, Bahar Yayınları, (Çev. Abdülkerim Özyayın), İstanbul 1991.
- İbnü'l Verdî, *Tetimmetü'l Muhtasar fi Ahbari'l-Beşer*, (Trc. Mustafa Alican), Kronik Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 2017.
- İnalcık Halil, "Beyazıd I", *DİA*, C.V, İstanbul 1992, s. 231-234.
- İnalcık Halil, *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar*, C I, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 30. Baskı, İstanbul 2009.
- İnalcık Halil, *Kuruluş Dönemi Osmanlı Sultanları (1302-1481)*, İsam Yayınevi, İstanbul 2010.
- Jorga Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, C. I, (Çev. Nilüfer Epçeli), Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2009.
- Kafesoğlu İbrahim, "Alparslan", *DİA*, C. II, İstanbul 1989, ss. 526-530.
- Kayhan Hüseyin, "Lâdik Beyliği", *Türkler Ansiklopedisi*, C. VI, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, ss. 763-770.
- Kazvîni, *Târih-i Güzide*, (Edt. Erkan Göksu), Bilge Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul 2015.
- Kemal S. Salibi, *Syria Under Islam (634-1097)*, Dar Nelson, Second Edition, Caravan Books, Lebanon 1977.
- Kesik Muharrem, *Anadolu Türk Beylikleri*, Bilge Kültür Sanat Yayınevi, İstanbul 2018.
- Kesik Muharrem, *At Üstünde Selçuklular*, Türkiye Selçuklularında Ordu ve Savaş, 3. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.
- Koca Salim, *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi*, 3. Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara 2015.
- Koca Salim, *Selçuklular Devri Türk Askerî Gelenekleri, Hunlardan Günümüze Türk Askerî Kültürü*, 2. Baskı, Edit. A. Sefa Özkaya, Kronik Yayınevi, İstanbul 2019, ss. 472-506.
- Kofoğlu Sait, "İnanç Oğulları Beyliği", Edt. Haşim Şahin, *Anadolu Beylikleri El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2016, ss. 247-256.

- Lastivertli Aristakes, *Aristakes Lastiverte 'i's History, (Ermeni Bir Rahibin Gözünden Selçuklular ve Anadolu'nun Fethi)*, (Çev. İlhan Aslan), Post Yayınevi, İstanbul 2019.
- Mikhail Psellos, *Khronographia*, (Çev. Işın Demirkent), TTK, Ankara 2014.
- Niketas Khoniates, *Historia*, (Çev. Fikret Işıltan), Türk Tarih Kurumu, Ankara 1995.
- Ostrogorsky Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, 8. Baskı, TTK, Ankara 2015.
- Özaydın Abdülkerim, "Berkyaruk", *DİA*, C. V, İstanbul 1992, ss. 514-516.
- Özaydın Abdülkerim, "Tutuş", *DİA*, C. XL, İstanbul 2012, ss. 446-449.
- Özgüdenli Osman Gazi, *Selçuklular I*, İsam Yayınları, İstanbul 2013.
- Özkaya A.Sefa, "Kültür Tasnifi ve Türk Askeri Kültürüne Giriş", *Hunlar'dan Günümüze Türk Askeri Kültürü*, 2.Baskı, Edt. A.Sefa Özkaya, Kronik Yayınevi, İstanbul 2019, ss. 11-142.
- Râvendî, *Râhat-üs-sudûr ve Âyet-üs-sûrûr*, C. I, 2. Baskı, (Çev. Ahmed Ateş), TTK, Ankara 1999.
- Refik Ahmet, *Bizans Karşısında Türkler*, Timaş Yayınevi, İstanbul 2020.
- Reşidü'd-din Fazlullah, *Cami'ü't-Tevârih*, (Çev. Erkan Göksu-H.Hüseyin Güneş), 2. Baskı, Selenge Yayınevi, İstanbul 2011.
- Sevim Ali, "Malazgirt Muharebesi", *DİA*, C. XXVII, Ankara 2003, ss. 481-483.
- Sevim Ali, "Süleyman Şah I", *DİA*, C. XXXVIII, İstanbul 2010, ss. 103-105.
- Sevim Ali-Merçil Erdoğan, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, TTK, Ankara, 1995.
- Sıbt İbnü'l Cevzî, *Mir'âtü'z-Zamân fi Târihi'l-Âyân*, (Trc. Ali Sevim), TTK, Ankara 2011.
- Starr S.Frederick, *Kayıp Aydınlanma, Arap Fetihlerinden Timur'a Orta Asya'nın Altın Çağı*, (Çev. Yusuf Selman İnanç) 4. Baskı, Kronik Yayınevi, İstanbul 2020.
- Sun-Tzu, *Savaş Sanatı*, (Çev. Adil Demir), Kastaş Yayınları, İstanbul 2008.
- Sümer Faruk- Sevim Ali, *İslam Kaynaklarına Göre Malazgirt Savaşı*, TTK, Ankara 1971.
- Şahin İlhan, "Sancak", *DİA*, C. XXXVI, İstanbul 2009, ss. 97-99.
- Şimşirgil Ahmet, *Kayı I, Osmanlı Tarihi Ertuğrul'un Ocağı*, Timaş Yayınevi, 14. Baskı, İstanbul 2013.
- Şükrullah Efendi, *Behcetü't Tevârih, (Tarihin Aydınlığında)*, (Çev. Hasan Almaz), Mostar Yayınevi, İstanbul 2013.
- Turan Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, Ötüken Yayınevi, İstanbul 2009.
- Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)*, 3. Baskı, (Çev. Hrant D. Andreasyan, TTK, Ankara 2000.
- Uzunçarşılı İsmail Hakkı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri*, TTK, 5. Baskı, Ankara 2003.
- Uzunçarşılı İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. I, TTK, 10. Baskı, Ankara 2011.
- Yinanç Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, I, (Haz. Refet Yinanç), TTK, Ankara 2013.
- Yüksek Musa Şamil, "Dönemin Arap Kaynaklarına Göre Ankara Savaşı", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.XXV, Sayı I, İzmir 2010, ss. 351-369.

EXTENDED ABSTRACT

Switching sides during battle was a common occurrence in medieval warfare. The two armies that came face to face on the battlefield consisted of different groups within themselves. The groups that made up the army could be of different races, religions, cultures, geographies or mercenaries. While wars meant existence for some soldiers, it was just a material income for others soldiers. There was no complete unity in an army made up of soldiers who joined the army just to earn money. This could manifest itself as switching sides or leaving the battlefield, depending on the course of the war.

Switching sides can be divided into two. First; what happened as a result of the decision taken with the opposing side before the war started, and the second one; what happened on the battlefield with the decisions taken at the time of the event according to the course of the war. We see that the armies, which were very superior in number, were defeated at the end of the war. When we look at the reason, we see that many of them have changed sides. These developments show that choosing allies is as important as determining the war tactics. As it is seen, the fact of unity is the most important element on the battlefield, as in everything else.

The most important event that we need to emphasize here is how the commanders and leaders who were exposed to switching sides came to this process. In the Middle Ages, switching sides during warfare was a frequent development. So, such a situation should not be seen as an unexpected event. It wasn't the first time it happened, either. For this reason, the leaders who went to war at the head of their army should always consider this possibility and should have taken the necessary measures to prevent this from happening. As can be seen, leaders had very important duties here.

If even personal animosities can cause a change of sides, it can be better understood how many factors are involved. It is very important for the leaders to keep on good terms with the army commanders. If the unrest is high, these unrest should be resolved before the war and the expedition should be started. In addition, the financial situation was very important for the soldier. In the Middle Ages, most of the wars meant loot for the soldiers, that is, material income. As a leader, it was necessary to prevent the soldiers from suffering financial difficulties, that is, to open the mouth of the purse to the end and to please the soldiers. Because these soldiers were separated from their families for a very long time, especially during long campaigns, they were suffering from great difficulties during the campaign, they were caught in diseases and they were experiencing great fatigue. On top of that, keeping wages low or delaying payments could bring about huge problems.

In addition to these, financial support was not very important in cases of switching sides with national feelings. For this reason, there is always a possibility that the nations in the rival army will go to their side. If such a situation is in question, the leader should keep these elements under close watch and constantly monitor their movements through spies. This is the primary duty of leaders. In such a case, ignoring this danger and not following it is a great risk and a great mistake. There is no compensation for the side change that took place during the war, and as a result, the leader either paid with his life or lived a prisoner life. As seen in many wars, the compensation for ignoring this possibility and not taking precautions was not on the battlefield.

War is not a situation that is won only by the strength of the wrist. It is a complex phenomenon that includes many strategies, tactics and combinations. There are many uncertainties for the two sides before the war. Commanders and leaders, who made these uncertainties clear and had high foresight, were always one step ahead. War is often compared to chess. Moves had to be made by thinking long and calculating one step, two steps or even three steps ahead. Every possibility should be considered, counter-strategies should be developed, if the plan does not work, plan b, plan c should come into play.

Considering the number of armies, the army leaders, whose armies were 4-5 times the size of the rival armies, boasted and ignored some possibilities, and did not need to develop any strategy, causing great frustration. It was one of the biggest mistakes that could be made, especially during the war, not to listen to the ideas of the army commanders and not to take the pulse of the soldiers in the army. There is absolutely no compensation for these mistakes in wars. Switching sides during the war, which was one of the most common developments in the Middle Ages, appears in almost every period of history. The only difference, it was not happening as blatantly and clearly as in the Middle Ages. It mostly took place behind the scenes, behind closed doors. This development, which was called betrayal in the Middle Ages, remains much more innocent compared to the change of sides experienced in the later periods of history.